

Ἑβδομαδιαία πολιτικὴ καὶ κοινωνικὴ ἐπιθεώρησις ἐκδιδόμενη ὑπὸ Θ. Δ. ΘΕΟΔΩΡΙΔΟΥ
πρόγραμμα ἔχουσα τὸν ΕΛΕΓΧΟΝ καθ' ὅλην τὴν γραμμὴν.

ΕΤΟΣ Ζ'. — ΑΡΙΘ. 277 || ||

ΦΩΣ ΠΑΝΤΟΥ

ΜΥΤΙΑΗΝΗ, 19 Νοεμβρίου 1919

Θ. Δ. ΘΕΟΔΩΡΙΔΟΥ

ΘΕΜΕΛΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ

(Δικαίωμα ἀναδημοσίευσως ἐπιφυλαγμένον)

(2)

(2)

(Συνέχεια ἀπὸ φύλλον ἀριθ. 276)

γ)

«Τὸ πολυμερὲς ἄμεσον διαφέρειον — μᾶς λέγει ἀκόμη ἡ Παιδαγωγικὴ — εἶναι πολὺτιμον διὰ τὴν γένεσιν τῆς ἠθικῆς βουλήσεως, διότι συνειδίζει εἰς ἑνασχόλησιν ἐξ εἰλικρινοῦς ἀγάπης, μεταφερομένην κατόπιν εἰς τὸν βίον ὡς διεγέρσειαν τοῦ καλοῦ χάριν αὐτοῦ τοῦ καλοῦ (καθαρὰ εὐμένεια)».

Ὅτι ἡ ἑνασχόλησις ἀπὸ εἰλικρινῆ πρὸς τὴν γνώσιν ἀγάπῃ τρέφει τὸν ἠθικὸν χαρακτῆρα, κανεὶς δὲν ἀντιλέγει. Ἄλλὰ τὸν τρέφει μόνον. Δὲν τὸν γεννᾷ. Γιατὶ τότε οἱ πολυμερέστερα μορφωμένοι θὰ ἦτανε καὶ οἱ πιὸ ἐνάρετοι, καὶ οἱ ἀδίδακτοι θὰ ἦτανε στὴ σειρὰ ἀνήθικοι. Ἡ πεῖρα ὅμως ἐρχεται νὰ ἀμφισβητήσῃ καὶ αὐτὸ τὸν ἰσχυρισμόν. Τὸ ἐναντίον, ἡ βιογραφία τῶν φιλοσόφων, τὸ μεγαλύτερον μέρος, μᾶς διδάσκει ὅτι, ὅσοι ἀναδείχτην σὲ πολυμερῆ ἐπίδοσιν, ξεχώριζαν ἀπὸ παιδιὰ γιὰ τὴν ἀθωότητα καὶ τὸν ἄλτρουισμόν. Καὶ ἂν ἐπιτρέπεται νὰ δώσωμε μίαν ἐξήγησιν, μὲ τὸ νὰ μὴν ταίριαζε ὁ ἠθικὸς κόσμος τῆς περικυκλωσιάς των μὲ τὸν ἐσωτερικὸν δικόν των ἠθικὸν κόσμον, κλείστηκαν στὸ μέσα τους καὶ δόθησαν στὴ μελέτη τῆς γνώσεως τῶν αἰώνων, ὡς πού νὰ βρουν ἐκεῖ τὸ δικόν των κόσμον. Καὶ ἔτσι, ἔπιασαν τὴν πολυμερῆ γνώσιν, μὲ τὸ νὰ εἶχαν μέσα τους τὸ σπόρον τῆς ἠθικῆς βουλήσεως. Ὡστε ὁ ἠθικὸς χαρακτῆρ

δὲν παίρνει τὴν γένεσίν του ἀπὸ τὴν πολυμερῆ ἑνασχόλησιν, ἀλλὰ τὸ ἐναντίον: ὁ ἠθικὸς χαρακτῆρ δίνει γένεσιν στὴν πολυμερῆ ἑνασχόλησιν ἀπὸ εἰλικρινῆ πρὸς τὴν γνώσιν ἀγάπῃ.

Ἄλλὰ τόσο οἱ φιλόσοφοι, ἐπιστήμονες καὶ καλλιτέχνες πού ἔχουν πολυμερῆ μόρφωσιν καὶ ἐπίδοσιν, ὅσο καὶ οἱ ἐπιστήμονες καὶ καλλιτέχνες πού ἔχουν μονομερῆ μόρφωσιν καὶ ἐπίδοσιν (εἰδικοί), δὲν μποροῦν νὰ ὀνομαστοῦν ἐπιστήμονες καὶ καλλιτέχνες, ἂν δὲν ἔχουν εἰλικρινῆ πρὸς τὸν κλάδον τὸν ἀγάπῃ. Αὐτὸ ὅμως δὲ φτάνει γιὰ τὴν γένεσιν μέσα τους τῆς ἠθικῆς βουλήσεως. Ἀπὸ τοὺς μορφωμένους πού δουλεύουν εἰλικρινῶς, δὲν ἔχουν ὅλοι ἠθικὸν χαρακτῆρα. Ὅσοι ὅμως ἔχουν ἠθικὸν χαρακτῆρα, ὅλοι δουλεύουν εἰλικρινῶς, ἔχουν εἰλικρινῆ πρὸς τὴν γνώσιν ἀγάπῃ. Καὶ ἔδῳ εἶναι τὸ λάθος τῆς Παιδαγωγικῆς, ὅτι μέσα στὸ στενότερον γυρεύει νὰ περιλείψῃ τὸ πλατύτερον, καὶ νὰ κἀνῃ τὴν αἰτία αἰτιατὸν καὶ τὸ ἐναντίον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ V

Ἡ ἀγωγή διὰ τῆς ὀδηγητικῆς
δὲν μπορεῖ νὰ ἐπιτύχῃ τὸ ἀ-
νέβασμα στὸ ἠθικῶς βούλεσθαι
α).

Εἶδαμε στὸ προηγούμενον κεφάλαιον ὅτι ἡ ἀγωγή δὲν μπορεῖ διὰ τῆς διδασκαλίας νὰ ἐπιτύχῃ νὰ μορφώσῃ ἠθικὸν χαρακτῆρα.

Ἄς ἐρθοῦμε τώρα στὴν ὀδηγητικὴν.

«Ἡ ἠθικὴ γνώσις» — λέγει ἡ Παιδαγωγικὴ — «ἐφαρμοζομένη συχνὰ διὰ τῆς ὑποβολῆς ἢ ἐπιβολῆς τοῦ παιδαγωγοῦ παρὰ τοῖς τροφίμοις ἐπὶ ἠθικῶν πράξεων, θὰ γεννησῇ κατ' ὀλίγον τὴν ἕξιν τοῦ ἠθικῶς πράτ-

τειν, κατ' ανάγκην οὕτω ἐκ τῆς μακρᾶς συνηθείας ἐπιβαλλομένην». Ἐδῶ ἀφίνουμε πᾶ τὴν ἠθικὴ βούληση. Μάλιστα δὲ μᾶς ἐνδιαφέρει πᾶ γι' αὐτή. Ἐδῶ μᾶς ἐνδιαφέρει νὰ μάθῃ τὸ παιδί νὰ «πράττῃ ἠθικῶς» διὰ τῆς «ἐπιβολῆς», δηλαδὴ ἀναγκαστικῶς, μέχρις ὅτου ἡ συχνὴ ἐφαρμογὴ φέρῃ τὴν «ἔξιν», τὴν τυφλὴν ἔξιν.

Ἔστω καὶ τὴν τυφλὴν ἔξιν. Μὰ εἶναι τοῦτο δυνατό; Ἄς δοῦμε.

Γνωστὸ πῶς μέσα στὴν ἠθικὴ ἰδέα τῆς καθαρᾶς εὐμενείας περιέχονται ὅλες οἱ ἄλλες. Ἄς πάρουμε λοιπὸν αὐτὴ γιὰ τὸ ζήτημά μας καὶ ἄς διαλέξουμε μιὰ φανέρωσή της, τὴν ἐλεημοσύνη. Ὁ παιδαγωγός, παίρνοντας ἀφορμὴ ἀπὸ τὰ φρονηματιστικά, ἀπὸ τὸ βίβιο τοῦ Χριστοῦ κτλ., δίνει στὸ μαθητὴ τὴν ἠθικὴ γνώση τῆς ἐλεημοσύνης, μὲ τὴν ἀπαίτηση νὰ τὴν ἐφαρμόσῃ — ἔστω καὶ χωρὶς νὰ ἔχῃ ἀποκτήσει ἀπὸ πρὶν τὴν ἐσωτερικὴ βούληση τῆς ἐλεημοσύνης, (καὶ τοῦτο μεταξύ μας), — νὰ τὴν ἐφαρμόσῃ κατὰ μίμηση, γιὰτ' εἶναι πράξις ἐνάρετη. Κατόπι τὸν ὁδηγεῖ καὶ ὁ ἴδιος στὴν ἐφαρμογὴ της, ὅσο μπορεῖ συχνότερα, γιὰ νὰ τοῦ γείνη συνήθεια, καὶ ἡ συνήθεια τῆς ἀρετῆς νὰ πνίξῃ σιγὰ σιγὰ τὴ φύση τῆς ἰδιοτελείας. Ὅμως ἀπὸ δυὸ πράξεις, τὴν ἐλεημοσύνη καὶ τὴν ἰδιοτέλεια, ποὺ ἔχουν ἀντίθετη διεύθυνση, ποιά θὰ καταστήσῃ συνήθεια; Βέβαια, ἐκείνη ποὺ ἐπαναλαμβάνεται συχνότερα. Πόσες φορές ὁ παιδαγωγός μπορεῖ νὰ ἐπιτύχῃ στὸν τροφισμό του τὴν ἐφαρμογὴ τῆς ἐλεημοσύνης; Ὅχι περισσότερο ἀπὸ μιὰ φορὰ τὴν ἡμέρα, τὸ πῶς πολὺ νὰ ποῦμε. Πόσες φορές τὴν ἡμέρα ὁ μαθητής, μακριὰ ἀπ' τὸν παιδαγωγό, θὰ κάνη ἐφαρμογὴ τῆς ἰδιοτελείας; Ὅχι λιγώτερο ἀπὸ δέκα φορές τὴν ἡμέρα τὸ πῶς λίγο νὰ ποῦμε. (Παραδείγματα γονέων καὶ περικυκλωσιᾶς - Ἡ ἐπίδραση τῆς λαϊκῆς σοφίας: «ὅταν διψᾷ ἡ αὐλή σου κτλ. - Ὁ φόβος μήπως χαρακτηριστῇ κουτός. - Ἡ ἀπὸ τὴ φωνὴ τοῦ «ἐγὼ» σιδερένια ἀνάγκη κτλ.). Ὡστε λοιπὸν ἡ φύσις τοῦ παιδιοῦ, ποὺ κλίνει στὴν ἰδιοτέλεια, ἔχοντας σύμμαχο καὶ τὴ συχνὴ ἐφαρμογὴ, καταστᾶ καὶ ἔξιν, καὶ ἐναντία στὴ φύση μαζί καὶ ἔξιν τούτῃ τοῦ παιδιοῦ τίποτε δὲν μπορεῖ νὰ κάνη ἢ ἀργὰ καὶ ποὺ «καθ' ὑποβολὴν ἢ ἐπιβολὴν

ἐφαρμοζομένη» ἐλεημοσύνη, γιὰτὶ ἀκριβῶς δὲν μπορεῖ νὰ γείνη ἔξιν.

β.)

Μὰ ἄς σταθοῦμ' ἐδῶ λίγο ἀκόμη.

Ἡ Παιδαγωγικὴ μιὰ φορὰ παραδέχεται πῶς ὑπάρχει τὸ κακὸ στὸ παιδί μέσα. Καὶ καθὼς ἡ ρίζα τῆς ἀρετῆς εἶναι ὁ ἀλτρονισμός, ἔτσι καὶ ἡ ρίζα τῆς κακίας εἶναι ἡ ἰδιοτέλεια. Ἐχομε λοιπὸν νὰ πολεμήσουμε ἓνα κακὸ τῆς φύσεως μ' ἓνα ἀγαθὸ τῆς συνηθείας: τὴν κατὰ φύσιν ἰδιοτέλεια μὲ τὸν κατὰ συνήθειαν ἀλτρονισμό. Πρέπει λοιπὸν ἡ ἐφαρμογὴ τοῦ ἀλτρονισμοῦ στὴν πράξι νὰ γίνεται πῶς συχνὰ ἀπὸ τὴν ἐφαρμογὴ τῆς ἰδιοτελείας. Μὰ τοῦτο εἶναι ἀδύνατο, ὅπως εἶπαμε παραπάνω. Καὶ νὰ μὴ ξεχνοῦμε καὶ ἓνα ἄλλο: Ἡ ἀρετὴ, τὶς λίγες φορές ποὺ ἐφαρμόζεται, ἐφαρμόζεται κατὰ ἐξωτερικὴ συνθήκη καὶ γιὰτὶ «τὸ εἶπε ὁ δάσκαλος». Ἡ κακία, τὶς πολλὰς φορές ποὺ ἐφαρμόζεται, ἐφαρμόζεται κατὰ ἐσωτερικὴ ἀνάγκη καὶ γιὰτὶ τὸ προστάζει ἡ φύσις. Ἡ ἀρετὴ ἔχει γιὰ συμμάχους τῆς ἀδύνατους τὴν ἐξωτερικὴ ἀπαίτηση τῶν ἄλλων, ποὺ σὰ πρῶτὰ γέμισμα εἶναι, καὶ τὴ συνείδηση ποὺ πῶς εὐκόλα ἀπαίτεται. Ἡ κακία ἔχει γιὰ συμμάχους τῆς δυνατοῦς τὴν ἐσωτερικὴν προσταγὴν τοῦ ἐγὼ, ποὺ μὲ κανένα τρόπο δὲν μπορεῖ νὰ τὸ γείνη, καὶ τὸ ἀνίκητο ἀσυνείδητο ψυχόρητο. Κ' εἰτὸς ἀπ' αὐτὰ, μὲ τὸ νὰ ἐφαρμόζεται πῶς συχνὰ ἀπὸ τὴν ἀρετὴ, ἡ κακία κερδίζει καὶ τρίτο σύμμαχο φοβερό, τὴ συνήθειαν, καὶ καταστᾶ αὐτὴ «ἔξιν» ἀντὶς ἡ ἀρετὴ. Ἡ δὲ ἀρετὴ; Ἡ ἀρετὴ μένει μέσα μας ὡς γνώση μόνον, ἀθέλητη καὶ ἀπραγῆ, καὶ ἐκδηλώνεται καὶ ἐφαρμόζεται μόνον ὅταν ἡ ἰδιοτέλεια τὸ προστάξῃ. Γίνεται δηλαδὴ ὄργανο τῆς ἰδιοτελείας. Τὴν κατατάττω!

γ.)

— Μὰ πῶς, ὄργανο τῆς ἰδιοτελείας ἡ ἀρετὴ;

— Ἄς ἔρθουμε πάλι στὴν ἐλεημοσύνη. Πολλὰς φορές τυχαίνει νὰ τὴν ἐφαρμόσῃ κανεὶς στὴ ζωὴ του. Ἀλλὰ ποιά ἐλατήρια τὸν ὠθοῦν στὴν ἐφαρμογὴ αὐτῆ; — Ἐνα μεγάλο ἐλατήριο εἶναι ὁ ἔπαινος τοῦ κόσμου. Ἄλλο ἐλατήριο εἶναι ἡ προσδοκία ἀμοιβῆς κατὰ τὴν χριστιανικὴν διδασκαλίαν καὶ κατὰ τὴν λαϊκὴν παροιμίαν: «ὁ, τι κά-

νης θὰ τό βρης». Τρίτο ἐλατήριο, πολὺ σπάνιο αὐτό, εἶναι ἡ ἐσωτερικὴ χαρὰ ἐκείνου ποὺ δίνει, ἀπὸ τὴ διέγερση τῆς χαρᾶς ἐκείνου ποὺ παίρνει. Δὲ γνωρίζω ἂν ὑπάρχουν κι' ἄλλα ἐλατήρια, ἂν ὄχι μοχθηρὰ ἢ ἄρρωστα. Ἀλλὰ καὶ τὰ τρία αὐτὰ ἐλατήρια: ὁ ἐπαινος τοῦ κόσμου, ἡ προσδοκία ἀμοιβῆς, ἀκόμα καὶ ἡ χαρὰ, τί ἄλλο εἶναι ἂν ὄχι ἀπόρροια τῆς ἰδιοτελείας; Καὶ πῶς θὰ ἐπιτύχουμε τὴν ἐλεημοσύνη χάριν αὐτῆς τῆς ἐλεημοσύνης, σύμφωνα μὲ τὸν ὀρισμὸ τῆς ἀρετῆς ἀπὸ τὸν Ἐρβαρτ, ὀρισμὸ ποὺ φηγουράει στὴν ἀρχὴ τῆς Παιδαγωγικῆς, γιὰ νὰ δώσῃ εἶδηση πῶς σὲ τούτῃ τὴν ἀρετὴ θὰ φτάσουν ὅσοι βαφτιστοῦν στῆς Παιδαγωγικῆς μας τὴν κολυμπήθρα;

δ)

Ἀλλά, θὰ πῆ κανεὶς, δὲν εἶναι ἀρετὸ νὰ καταστήσουμε τοὺς τροφίμους μας ἐλεήμονες, κι ἂς εἶναι ἀπὸ ὅποιο ἐλατήριο; — Ὁχι, δὲν εἶναι ἀρετὸ. Δὲν εἶναι ἠθικόν. Τὸ κατάλαβε αὐτὸ ἡ Παιδαγωγικὴ, γιὰ τοῦτο εἶπε ὅσα εἶπε στὴν ἀρχὴ περὶ ἀρετῆς καὶ «καθαρᾶς εὐμενείας». Ἄν ἦταν ἀρετὸ, ἔπρεπε νὰ κοπῆ ὀλάκαιρο τὸ «περὶ ἠθικῶν ἰδεῶν» κεφάλαιο.

Μὰ θὰ μοῦ πῆτε τὸ ἐφικτό. Ὅσο εἶναι βολετὸ νὰ γείνη. Ποιὸ εἶναι αὐτὸ τὸ ἐφικτό; Νὰ κάνῃ ὁ ἄνθρωπος μιὰ καλὴ πράξη, ἀδιάφορο ἀπὸ ποιὸ ἐλατήριο; Πολὺ καλὰ. Μὰ τότε σκοπὸς τῆς ἀγωγῆς δὲν ἔπρεπε νὰ τεθῆ: «ἡ μόρφωσις ἠθικοῦ - θρησκευτικοῦ χαρακτήρος», ἀλλὰ: «ἡ ἐφικτὴ συμμόρφωσις πρὸς τὸν ἠθικὸν θρησκευτικὸν χαρακτήρα, ὡς πρὸς ἀνεφικτον πρότυπον», καὶ ὄχι: «ἀναγκαίως ἐκ καθαρᾶς εὐμενείας», ἀλλὰ: «ἔστω καὶ χάριν ἀμέσου ἢ ἐμμέσου ἀμοιβῆς».

ΚΕΦΑΛΑΙΟ VI

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ ΤΟΥ Α΄ ΜΕΡΟΥΣ

Ἀποτυχία τοῦ σκοποῦ τῆς ἀγωγῆς

Γιὰ τὴν ὥρα θελήσαμε νὰ παρατηρήσουμε κοντολογίς ὅτι ἡ ἐν χρήσει Παιδαγωγικὴ δὲ μᾶς δίνει καμμιά μέθοδο ἀσφαλῆ γιὰ τὴν παροχὴ τῆς ἠθικῆς βουλήσεως στοὺς τροφίμους μας. Ἐξαρτᾶ τὸ βούλεσθαι ἀπὸ τὸ εἰδέναι. Μὰ ἀποδείχτηκε, θαρρῶ, πῶς ἡ γνώση δὲν ἄγει καθόλου

πρὸς τὴ βούληση, ἐκτὸς ἂν θέλουν νὰ μᾶς ποῦν ὅτι «ὁ ἔχων τὴν γνῶσιν ἐπιδεικνύει ἠθικὴν βούλησιν», — ὅποτε καὶ ἄρα δὲν τὴν ἔχει. Δὲ μᾶς δίνει καμμιά μέθοδο, ποὺ ὅταν ἐφαρμοστῆ ἐπίμονα, νὰ μπορέσῃ νὰ φτιάσῃ μιὰν ἠθικὴ βούληση πραγματικὴ, ἐσωτερικὴ, ποὺ νὰ ἐξωτερικεῖται ὄχι «πρὸς τὸ θεαθῆναι», ὄχι σύμφωνα μὲ ἀνάγκη ἐξωτερικὴ, κατοικοῦσα μέσα στὴ θεωρία τοῦ «πῶς δεῖ εἶναι», ἀλλὰ ποὺ νὰ ἐκδηλώνεται μὲ τὴν ἠθικὴ πράξη «πρὸς τὸ ἠθικῶς πράξει» καὶ σύμφωνα μὲ ἀνάγκη ἐσωτερικὴ, κατοικοῦσα μέσα στὸ γεγονὸς τοῦ «οὕτως ἐστὶ».

Ὁ σκοπὸς τῆς ἀγωγῆς εἶναι καὶ πρέπει νὰ εἶναι ἡ μόρφωσις ἠθικοῦ - θρησκευτικοῦ χαρακτήρος. Ὡς τὰ σήμερα ὅμως, μὲ τὰ μέσα ποὺ διαθέτει, ἀπέτυχε στὸ σκοπὸ τῆς. Ἀπ' τοὺς τροφίμους τῆς, — ὅλους ἐμᾶς καὶ τὴν περικυκλωσιά μας, — ἡ ἠθικὴ γνώση ἐπιδεικνύεται στὴν κοινωνία γιὰ συμφέρον. Μᾶς λείπει ὁ ἠθικὸς χαρακτήρας, δηλαδὴ ἡ ἠθικὴ βούληση ποὺ μεταβάλλεται σὲ ἠθικὴ πράξη. Ἄν κάνουμε τὴν ἠθικὴν πράξη, τὴν κάνουμε ἰδιοτελῶς, ἢ γιὰ νὰ ἀποσπάσουμε συγχαρητήρια, ἢ γιὰ νὰ ἀπαιτήσουμε εὐγνωμοσύνη, ἢ γιὰ νὰ φαναίσουμε, ἢ γιὰ νὰ νοιώσουμε τὴν ἐγωϊστικὴν χαρὰ τοῦ εὐεργέτη. Τὴν ἠθικὴν πράξη δὲν τὴν κάνουμε κατὰ ἐσωτερικὴ ἀτομικὴ ἀνάγκη, ἀλλὰ κατὰ ἐξωτερικὴ κοινωνικὴ ἀπαίτηση. Εἴμαστε δοῦλοι. Δὲν ἔχουμε τὴν ἐσωτερικὴν ἐλευθερίαν ποὺ ὀρίζει τὴν ἀρετὴ. Οἱ πῖο πολλοὶ τοῦλάχιστο. Οἱ ἐξαιρέσεις δὲν πάνονται, γιὰτὶ δὲ ξέρουμε κιόλας ἂν οἱ ἐξαιρούμενοι εἶναι ἀναστήματα τῆς Παιδαγωγικῆς ἢ τῆς δικῆς των ἰδιοσυγκρασίας.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΜΑΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ VII

1). Ὁ παιδαγωγικὸς κῆπος

Μένει τώρα νὰ ἐρευνήσουμε μήπως εἶναι κανένα μέσον ἀσφαλέστερο, καμμιά μέθοδο πῖο συστηματικὴ, γιὰ νὰ φυτέψουμε ἀποτελεσματικὰ στὴν παιδικὴ ψυχὴ τὴν ἠθικὴν βούληση.

Στην έρευνά μας τούτη έχουμε δυο αντικείμενα να εξετάσουμε από την άποψη που μās ενδιαφέρει: 1) Τήν ήθικη βούληση ως φυτό που μās δίδεται για φύτεμα, και 2) τήν παιδική ψυχή ως έδαφος που μās δίδεται για καλλιέργεια. Κι αν τυχόν τὸ έδαφος είναι ακατάλληλο, να βρούμε ποιά λιπάσματα πρέπει να τὸ δώσουμε, για να πιάση τὸ φυτό, να ριζώσει, να μεγαλώσει και να καρποφορήσει. Κι' ακόμα να βρούμε τις ασθένειες τὸ φυτού και τή θεραπεία τους. Απαράλλαχτα ὅπως κάνουν οί καλοί κηπουροί.

2) Ἡ φύση τοῦ φυτού

Ἡ ήθικη βούληση είναι ένα φυτό ήμερο. Σε έδαφος άγριο κι' ακαλλιέργητο δὲ φυτρώνει, κι' αν φυτευτῆ δὲν μπορεί να πιάσει και να εὐδοκιμήσει. Οὔτε δίχως φροντισμένη περιποίηση. Ἄλλα ή ήθικη βούληση ως φυτό, που μās δίδεται για φύτεμα, δὲν είναι τίποτε άλλο, παρὰ ή ήθικη γνώση. Και ή ήθικη γνώση για να γείνη ήθικη βούληση, πρέπει να πάθῃ μιὰ μετουσίωση. Ἡ μετουσίωση αὐτῆ τοῦ φιντανιοῦ τῆς ήθικῆς γνώσεως στὸ κάριμο δέντρο τῆς ήθικῆς βουλήσεως αποτελεί τὸ δεύτερο τελικὸ σκοπὸ μας.

3) Ἡ φύση τοῦ εδάφους

Ἡ παιδική ψυχή είναι ένα έδαφος άγριο κι' ακαλλιέργητο*. Σε τέτοιο έδαφος φυτό ήμερο δὲν μπορεί να εὐδοκιμήσει. Ἄλλα ή παιδική ψυχή, ως έδαφος που μās δίδεται για καλλιέργεια, δὲν είναι τίποτις άλλο, παρὰ τὸ ασυνείδητο παιδικὸ ψυχόρητο. Τούτο, για να δεχτῆ τις ρίζες τῆς ήθικῆς γνώσεως, και για να μπορέσει να τῆ μετουσίωση σὲ ήθικη βούληση, πρέπει να πάθῃ μιὰ ζύμωση. Και για να γείνη ή ζύμωση τούτη, πρέπει να βρούμε τὰ κατάλληλα λιπάσματα. Ἡ έρευνα τῶν λιπασμάτων τούτων ἀποτελεῖ τὸν πρώτο μερικὸ σκοπὸ μας.

4) Τὸ πρόβλημά μας

Ἔστερ' απ' αὐτὰ και σύμφωνα μ' αὐτά, ένα πρόβλημα παρουσιάζεται: **ποιά εἶν' αὐτὰ τὰ λιπάσματα.** Τὰ άλλα ὅλα έχουν δευτερεύουσα σημασία. Φτάνει να πέσουν τὰ λιπάσματα

* Δὲ θὰ μποῦμε ἐδῶ στὴν εξέταση τοῦ προβλήματος τοῦ πῶς κίποτε ή ήθικη βούληση βρίσκεται σὰ σπόρος μέσα στὸν άνθρωπο ἀπὸ τῆ γέννησή του.

πρῶτα, που θὰ κάνουν τή ζύμωση τοῦ εδάφους μας. Φτάνει δηλ. να ἐπιτύχῃ ὁ πρώτος, ὁ μερικὸς σκοπὸς μας. Ἐπειτα θὰ γείνη ή παροχή τῆς ήθικῆς γνώσεως με κάποιον ιδιαίτερο, αὐστηρὰ προδιαγραμμένο σύστημα. Ἡ μετουσίωση τότε, ὁ δεύτερος, ὁ τελικὸς σκοπὸς μας, θὰ γείνη μόνη της σχεδόν, πάλι με τῆ φροντίδα τοῦ παιδαγωγοῦ, μὰ φροντίδα ἐξωτερική πιά. Ἰδια και ή πρώτη καρποφορία. Ὅσο για τις ασθένειες τοῦ φυτού και τή θεραπεία τους, καθὼς και τὸ αναλυτικὸ μας πρόγραμμα, θὰ πραγματοποιήσουμε ἀργότερα, ὅταν πληρωθῆ ὁ ὅρος που αναφέρουμε στὸν ἐπίλογό μας.

Τώρα, με τήν έρευνα για τή λύση τοῦ προβλήματός μας, μπαίνουμε στὸ θέμα μας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ VIII

ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΩΝ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΩΝ ΤΟΥ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟΥ ΜΑΣ ΚΗΠΟΥ

1) Ἡ σφαῖρα τοῦ φυσικοῦ και ή σφαῖρα τοῦ τεχνητοῦ.

Σὲ δυο σφαῖρες μπορούμε να ταξινομήσουμε τὰ ὄντα: Στῆ σφαῖρα τοῦ φυσικοῦ και στῆ σφαῖρα τοῦ τεχνητοῦ. Στὴν πρώτη περιλαμβάνονται ὅσα είναι φτιασμένα ἀπὸ τή φύση. Στὴ δεύτερη ὅλα ὅσα φτιάχνονται ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο.

2) Ἡ ψυχὴ και ή βούληση ὄντα φυσικά

Φῶς φανερὸ ὅτι ή ψυχὴ και ή βούληση, ὅπως ἔρχονται στὸν κόσμον με τὸν ἄνθρωπο, ἀνήκουν στῆ σφαῖρα τοῦ φυσικοῦ, πρὶν ἀκόμη να τις ἀγγίξῃ τὸ χέρι μιᾶς ὁποιας διδασκαλίας.

3) Ἡ ήθικη βούληση ὄν τεχνητό.

Ἡ ήθικη βούληση ἀνήκει στῆ σφαῖρα τοῦ τεχνητοῦ. Γιατὶ τὸ «εἶναι» τοῦ φυσικοῦ θέλω τὸ ἀντικατασταίνει με τὸ «δεῖ εἶναι» τοῦ ἀπὸ ἄνθρωπο φτιαστοῦ θέλω.

(ἀκολουθεῖ)

ΔΗΛΩΣΙΣ

Εἴκοσι μέρες πέρασαν που δὲν ἐβγάλαμε φύλλο, με τὸ να ἦτο· ὁ διευθυντῆς μας φυλακή. Δὲ λογαριάζουμε τὸν ἀριθμὸ που τυπώθηκε στῆ «Σάλπιγγα», γιατί ἦταν μουντζουρωμένος και με φαγωμένα στοιχεία. Τὸν ἀριθμὸν αὐτὸν ξαναβγάξουμε σήμερα καθαρότατο και καλλιτεχνικὸ και σὲ πολλὰ ἐπιδιορθωμένο.